

Část druhá

Je tedy práce třeba, má-li náš oficiální
národní program dostat plnější obsah, než jej
má teď, práce je třeba, máme-li čestně obstát
v světové konkurenci.

Naše nynější krize, T. G. Masaryk

Pax Nova Bohemica

Česká republika jistě může ještě několik let dožít v rámci krachujícího Pax Bohemica. Je to dokonce i pravděpodobné, že se tak kvůli neschopnosti prosadit potřebné reformy stane. Nicméně systém se dostane do neřešitelných problémů.

Nízká nezaměstnanost zůstane zachována, ale jak se budou zvyšovat nároky na nízké mzdy, rozpojí se tyto dosud spojené nádoby.

Zároveň z růstu mezd málokdo zažije uspokojení, protože většinu přidaných peněz spolknou sociální a zdravotní pojištění.

Sociální systémy v letech růstu mohou dál přežívat v kómatu, ale další krize už naprosto jasně ukáže, že bez řádově vyšších transferů mimo pojistné to nepůjde.

Růst postavený na zahraničních investicích se přitom už vyčerpal a domácí průmysl a služby nejsou schopny ho nahradit v míře inovací a vzestupu produktivity.

Sociální smír se stane sociální stagnací.

Proto navrhuji nový Pax Bohemica. Jeho předpoklady zní: zachovat to dobré z ekonomicky, sociálně i politicky nejúspěšnějšího období novodobých českých dějin, tedy posledního čtvrt století.

Stejně zůstávají i cíle: udržitelný růst, který se projevuje setrvalým růstem produktivity, a sociální smír, který se projevuje funkčním financováním sociálních systémů.

Prostředky k dosažení těchto cílů ale musejí být již zcela jiné než v minulosti. Základem musejí být sociální a ekonomické reformy, byť v návaznosti jsou jistě vhodné i nemalé změny v politickém životě.

Smysl má jen soubor několika navzájem provázaných reforem. Jednotlivé změny samy o sobě nepomohou, naopak mohou spíše

uškodit. Pouze částečná realizace programu by mohla skončit bonmotem, který kdysi proslavil ruský premiér Viktor Černomyrdin: „Měli jsme ty nejlepší úmysly, ale dopadlo to jako vždy.“

Jaké základní reformy by tedy Pax Nova Bohemica měl obsahovat?

- **Reformu daňového řádu**, jehož leitmotivem by bylo výrazné snížení extrémně vysokého sociálního pojištění. Tato změna by výrazně pomohla odstranit mnohé deformace na pracovním trhu a podpořila sociální smír, protože by z opatření relativně více těžili nízkopříjmoví a znevýhodnění občané. Takové opatření si ovšem žádá pokrytí odpovídajících výpadků příjmů státu. Nezbytné je i vytvoření daňových pobídek pro velké i střední a malé firmy, aby se jim vyplatilo inovovat a podporovat výzkum a zvyšování přidané hodnoty práce.
- **Reformu sociálních systémů**, především penzí a zdravotnictví. Hlavním principem v obou systémech by bylo výrazné přenesení volby a odpovědnosti na občana, a to především prostřednictvím nabídky rozrůzněných pojistných plánů. Zároveň si oba systémy žádají zvýšení spoluúčasti občanů jinak než prostřednictvím zvyšování už tak vysokého pojistného. Tuto změnu je možné provést sociálně citlivě a solidárně.
- **Radikální posílení občanské společnosti**. Partnerem pro stát by se měl stát funkční občanský sektor. Budování „velké společnosti“ má být postaveno mimo jiné na efektivní elektronické komunikaci umožňující racionální volbu, rozhodování o části daní na sociální účely a podpoře dobrovolnictví. Jen tak je možné probudit apatickou společnost.

Oblastí, které zasluhují reformu, je samozřejmě celá řada. Od dalších sociálních systémů přes reformu státní správy až třeba po nové pojetí rodinné politiky. Ale zmíněné tři oblasti jsou prioritou, bez níž není

JAK PROBUDIT ČESKO

možné vybudovat nový společenský systém, který by Česku na delší dobu přinesl prosperitu, úspěch a sociální smír.

Daňová reforma: konec odcizení od mzdy

Při popisu daňových omylů Česka začněme myslitelem, kterého bychom možná v této knize nečekali. Karel Marx v *Ekonomicko-filozofických rukopisech* z roku 1844 popisuje koncept odcizené práce. Při popisu podmínek dělníků rozeznává čtyři formy odcizení praktické lidské činnosti: vztahu přímého výrobce ke svému produktu; k vlastnímu aktu práce a zároveň k sobě samému; ke svému rodu; k druhému člověku. Tento koncept je jeden z nejsilnějších (a nejméně rigidních), které po Marxovi zůstaly.⁶⁷ Pokusme se (s omluvou Marxovi) tento koncept přenést i do teorie mzdy. Je možné i zde najít nějaké formy odcizení práce, respektive mzdy vyplácené za ni? Bezpochyby ano.

První formou je odcizení od nízké koupěschopnosti mzdy. To je situace, kterou si například pamatujeme z doby před rokem 1989. Frustrující není ani tak to, že mzda je nízká, ale že se za ni ani nic pořádného nedá v centrálně plánované a nedostatkové ekonomice koupit.

Druhou formou je odcizení od nízké mzdy. Za prodej své práce dostáváme nízkou mzdu, což nás logicky frustruje a zvyšuje to naši nespokojenost s ekonomicko-sociálním systémem.

Třetí formou je odcizení od relativní výše mzdy. Ve společnostech s vysokou mírou nerovnosti se i průměrná mzda, která absolutně není nijak nízká, jeví jako nuzná, neboť je poměřována s vysokými příjmy těch nejbohatších.

A čtvrtou formou je odcizení od mzdy prostřednictvím vysokého zdanění, případně vedlejších nákladů práce. Pokud jsou daně či vedlejší

67 Marx, Karel. *Ekonomicko-filozofické rukopisy*. Praha: Svoboda, 1978.

náklady práce (typicky sociální a zdravotní pojištění) vysoké a zároveň nepociťujeme, že nám stát za tyto transfery poskytuje odpovídající protihodnotu, pak i relativně slušná mzda se zdá po všech srážkách nízká a neodpovídající.

Novodobou historií ceny práce v Česku můžeme shrnout následujícím způsobem: Po konci první formy odcizení po roce 1989 jsme přijali druhou formu odcizení, abychom se nedostali do třetí formy, ale s údivem nyní zjišťujeme, že jsme nakonec skončili ve čtvrté formě odcizení od mzdy.

Po čtvrt století budování kapitalismu jsme se dostali do situace, kdy máme relativně nízké daně z příjmu a velmi vysoké pojištění, takže každý zaměstnavatel si musí dvakrát rozmyslet, než vytvoří nové pracovní místo – každá koruna čisté mzdy je v Česku relativně dražší než třeba u zlatého v sousedním Polsku. V současnosti dosahuje pojistné odváděné zaměstnavatelem za zaměstnance 34 procent. Z hrubé mzdy platí 25 procent na sociální a 9 procent na zdravotní pojištění. A jsou tu ještě odvody, které platí zaměstnanci. Z hrubé mzdy posílají na sociální pojištění 6,5 procenta a na zdravotní 4,5 procenta. To je výrazný nadprůměr mezi zeměmi OECD. Podle jedné studie Deloitte vyšší pojištění než v Česku odváděné zaměstnavatelem je jen ve Francii (45 procent), Slovensku (35,2 procenta) a Belgii (35 procent). Zatímco ve Švýcarsku platí zaměstnavatelé jen necelých osm procent, v Nizozemsku devět a v Británii 14 procent, v Česku to jsou 34 procenta. I ve srovnání s okolními zeměmi se zdá pojištění opravdu vysoké. V Německu platí zaměstnavatel 19,2 procenta, v Rakousku 21,8 procenta, v Polsku do 22,6 procenta, v Maďarsku 28,5 procenta. Jen Slovensko se blíží k našim sazbám.

Když se podíváme do struktury pojištění, pak zjistíme, že zdaleka nejnaddimenzovanější oproti zbytku Evropy je sociální pojištění placené zaměstnavatelem.

DAŇOVÁ REFORMA

Na volání po snížení sociálního pojištění se dá ovšem odpovědět tím, že přece jen některé státy v Evropě podobně vysoké sazby mají. Jenže zde platí podmínka, kterou jsem zmiňoval ve čtvrté formě odcizení od mzdy, tedy že frustrace pramení nejen ze samotných vysokých vedlejších nákladů práce, ale když „zároveň nepociťujeme, že stát nám za tyto transfery poskytuje odpovídající protihodnotu“. Obyvatelé Skandinávie platí vysoké daně a většina si myslí, že za to dostává od státu odpovídající protihodnotu. To ovšem není případ Česka, kde se setkalo několik chybných politik najednou: vysoké vedlejší náklady práce podvazují pracovní trh; zároveň krachují sociální systémy, a hroutí se tak celkový Pax Bohemica. V té chvíli je problém pro obyvatele Česka za vysokými vedlejšími náklady práce vidět odpovídající protihodnotu.

Ač máme osmé nejvyšší zatížení mezd v rámci OECD, zároveň jsme i v osmičce zemí s nejlevnější prací v Evropě. To nejde dlouhodobě dohromady. „To prostě nejde. Respektive jde. Jako v Česku. Česká práce je sice stále konkurenceschopná, ale čistá mzda je mimořádně nízká.“⁶⁸

Co konkrétně vysoké vedlejší náklady práce způsobují na pracovním trhu?

- Vytvářejí bariéru pro rozvoj podnikání.
- Škodí lidem s nízkými mzdami a částečnými úvazky.
- Vytvářejí šedou vrstvu alternativních pracovních kontraktů.
- Brání reformě stávajícího zdanění podnikatelů.

Bariéra pro podnikání

Každé zdanění práce logicky podvazuje pracovní trh. Na druhou stranu je jistá míra zdanění práce nezbytná, aby stát zaplatil veškeré své

68 Klimeš, David. Vítejte v zemi rumunských služeb za švédské daně. Aktualne.cz. Dostupné z: <http://blog.aktualne.cz/blogy/david-klimes.php?itemid=29111>.

závazky vůči občanům. Je ale spousta variant, jak toho docílit. V Česku je však zdanění práce výrazně vychýleno od daně z příjmu ve prospěch sociálního a zdravotního pojištění.

Je to problém u zaměstnanců, speciálně těch hůře placených. Zatímco v dani z příjmu existuje prostřednictvím slev a odečitatelných položek jistá progresse, pojištění je de facto rovná daň. To výrazně svazuje zaměstnavatelům možnost vytvářet pracovní místa, kde by se potkaly cíle zaměstnance (čistá mzda v přijatelné výši) a zaměstnavatele (celkové náklady na zaměstnance v přijatelné výši). Pax Bohemica tento rozpor řešil nepsaným konsenzem v podobě nízkých mezd, které vedly k nízké nezaměstnanosti. Tato shoda však nyní padá a naplno se projevují perverze na pracovním trhu (v třetím bodě o nich bude řeč).

Vychýlenost zdanění práce ve prospěch pojištění je vidět i na živnostnících. Ti mají historicky výrazně nižší zdanění než zaměstnanci, ale to neznamená, že i je netrápí pojištění. V roce 2017 stát stanovil minimální zálohy na sociální pojištění na 3 967 korun (ty se nemusejí platit jen při nízkém příjmu při takzvané vedlejší činnosti). Pokud se někdo po střední škole rozhodne rozjet svoji malou živnost, jen na zálohách musí kalkulovat se 48 tisíci ročně. Což může zadusit u spousty lidí zdravý entuziasmus zkoušet podnikat, byť třeba podnikání skončí neúspěchem. Pokud by zdanění bylo zásadněji v dani z příjmu, tak by to bylo lepší, protože teprve se ziskem by živnostník odváděl státu výraznější daň.

Vysoké pojištění je tak jednou z nejpodstatnějších blokáží rozvoje pracovního trhu. A malého podnikání v Česku speciálně. Byť zdaleka nejde o jediný problém – například v rychlosti založení podnikání jsme

na ostudném 81. místě v žebříčku Doing Business, ve vyřízení stavebního řízení na 130. místě.⁶⁹

Bariéra pro lidi s nízkými mzdami a částečnými úvazky

Tuzemské vysoké vedlejší náklady práce relativně více škodí hůře vydělávajícím. Zatímco v Británii k finančnímu požadavku zaměstnance musí zaměstnavatel přidat 14 procentních bodů na pojištění, u nás je to o 20 procentních bodů více. To logicky rozšiřuje mzdové pásmo, kde podprůměrná celková cena práce není v čisté mzdě jen podprůměrná, ale již zcela nepřijatelná.

Ještě horší následky má vysoké pojištění v oblasti částečných úvazků. Druhý nejnižší podíl částečných úvazků po Bulharsku máme mimo jiné právě kvůli vysokému pojištění.⁷⁰ Rozvoj částečných úvazků nikdy nemůže fungovat, pokud kvůli vysokému pojištění budou čisté výdělky z flexibilních úvazků mizivé.

Navíc pro zaměstnavatele není nikdy součet dvou polovičních úvazků se stejnými náklady jako jeden celý úvazek – zaměstnavatel má vyšší náklady v oblasti odstupného, řízení, někdy i daní. Naprosto kontraproduktivní je například požadavek státu na minimální vyměřovací základ zdravotního pojištění ve výši 11 tisíc. Pokud tedy existuje například čtvrtinový úvazek za 10 tisíc korun, zaměstnavatel musí stejně vyměřovat pojištění z 11 tisíc korun. Logicky pak žádné malé úvazky nevznikají.

69 Světová banka. Doing Business. Doingbusiness.org. Dostupné z: <http://www.doingbusiness.org/rankings>.

70 Eurostat. Persons employed part-time, age group 20–64, 2015. Ec.europa.eu. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Persons_employed_part-time,_age_group_20%E2%80%9364,_2015_\(%C2%B9\)_\(%25_of_total_employment\)_YB16_III.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Persons_employed_part-time,_age_group_20%E2%80%9364,_2015_(%C2%B9)_(%25_of_total_employment)_YB16_III.png).